

ОСВІТНІ РЕФОРМИ ТА ІННОВАЦІЇ

УДК 37.014.25:378

ВПЛИВ ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ НА РОЗВИТОК ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УПРАВЛІННІ ЄВРОПЕЙСЬКОЮ ВИЩОЮ ОСВІТОЮ

Марина Бойченко

У статті розкрито сутнісні характеристики та мотиви інтернаціоналізації освіти як детермінанти запровадження інституційних інновацій в управлінні європейською вищою освітою. Проаналізовано основні типи інституційних інновацій у рамках інтернаціоналізації європейської вищої освіти.

Ключові слова: інституційні інновації, інтернаціоналізація вищої освіти, освітні послуги, управління вищою освітою.

В умовах інтеграції України до європейського та світового освітнього просторів пріоритетним напрямом державної політики стає модернізація управління системою вищої освіти відповідно до вимог глобального суспільства. Інтернаціоналізація вищої освіти є одним з ключових факторів такої модернізації, адже реалізація стратегій міжнародного співробітництва в освітній сфері дозволить нашій країні стати рівноправним партнером на світовому ринку освітніх послуг.

Проблеми інтернаціоналізації вищої освіти найбільш активно досліджуються, насамперед, у тих країнах, що є ініціативними учасниками цього процесу: у США, Канаді, Великобританії, Німеччині, Австралії, Франції. Головними ж ініціаторами здійснення досліджень зазначеної проблеми на регіональному рівні виступають університетські центри, задіяні в міжнародних освітніх програмах, та регіональні політичні організації. Значну частку досліджень цього напрямку становлять також інформаційно-аналітичні доповіді міжнародних економічних та фінансових організацій (МВФ, ОЕСР, Світового Банку). Різні аспекти інтернаціоналізації вищої освіти в країнах Європи знайшли висвітлення в межах більш широкого кола досліджень у працях зарубіжних (Ф. Альтбах, М. Ван дер Венде, Дж. Дейвіс, С. Каннігхем, Дж. Найт та ін.) та українських науковців (С. Вербицька, К. Корсак, О. Локшина, Л. Пуховська, А. Сбруєва та ін.). У той же час інновації в управлінні освітою стали предметом наукових розвідок Л. Даниленко, І. Дичківської, О. Козлової, О. Мармази, О. Остапчук, В. Химинця та ін. Незважаючи на значну кількість праць як із проблеми інтернаціоналізації вищої освіти, так і з питань освітніх інновацій, цілісного дослідження впливу інтернаціоналізації на розвиток інноваційних процесів в управлінні вищою освітою поки що зроблено не було.

Метою статті є розкриття сутнісних характеристик і мотивів

інтернаціоналізації як детермінанти запровадження інституційних інновацій в управлінні європейською вищою освітою.

Інтернаціоналізація освіти є багатовимірним процесом включення низки міжнародних проблем у дослідницьку, викладацьку та адміністративну діяльність вищих навчальних закладів. Інтернаціоналізація вищої освіти є однією з найважливіших складових освітньої політики європейських країн. До безумовних переваг інтернаціоналізації освіти можна віднести: збільшення доступності вищої освіти, універсалізацію знання, появу міжнародних стандартів якості освіти та підвищення інноваційності вищої освіти, розширення і зміцнення міжнародного співробітництва, активізацію академічної та студентської мобільності.

Незаперечним є факт, що процес інтернаціоналізації освіти передбачає структурні зміни на рівні кожної конкретної освітньої установи. На рівні окремих вищих навчальних закладів інтернаціоналізація освіти стосується:

- студентів (залучення іноземних студентів, організація програм обмінів, виробничих практик, а також індивідуальної студентської мобільності);
- професорсько-викладацького складу (обмін викладачами, спільні науково-дослідні та навчальні програми, стажування в зарубіжних університетах, організація інтенсивних курсів і літніх шкіл);
- змістової складової навчальних програм (нові програми та курси з відчутним міжнародним компонентом, що враховують елементи міжкультурної комунікації і країнознавства, іноземні мови (як предмет вивчення і як мова-посередник при викладанні курсів), дистанційне навчання, використання нових інформаційних та педагогічних технологій у навчальному процесі);
- питань акредитації, визнання та оцінки (визнання документів про освіту, використання системи ECTS, видача «подвійних» та спільних дипломів, забезпечення якості освіти, міжнародні рейтинги університетів);
- питань керівництва та управління ВНЗ (структури, які можуть і мають право приймати рішення, міжнародні відділи, адміністрування на факультетському і кафедральному рівнях, набір персоналу, питання просування та розвитку, створення умов для інновацій, міжнародне співробітництво та проекти, програми обміну та стажувань для адміністраторів, управління людськими і матеріальними ресурсами, консультаційні та інформаційні служби, процедура оцінки, інфраструктура).

Основними мотивами інтернаціоналізації освіти, на думку дослідників [2; 4; 6], стали: отримання прибутку, розширення доступу до вищої освіти, крос-культурна взаємодія та збагачення курикулуму, економічна та політична інтеграція, покращення якості студентського контингенту, індивідуальні мотиви тощо.

Отримання прибутку в сучасних умовах є ключовим мотивом не тільки для приватних, але й для традиційних ВНЗ з державною формою власності. Головною метою приватних провайдерів освітніх послуг є отримання прибутку шляхом залучення якомога більшої кількості клієнтів та контроль якомога

більшої частки міжнародного ринку освітніх послуг через створення нових ВНЗ, партнерство з приватними провайдерами освітніх послуг з інших країн тощо. Особливо актуальним отримання прибутку є в тих країнах, де спостерігається скорочення державного фінансування сектора вищої освіти та заохочення дотацій з-за кордону (насамперед, в Австралії та Великій Британії). Більшість країн, включаючи Австралію, Велику Британію, Канаду та США, отримують значний прибуток від плати за навчання іноземних студентів, яка є традиційно вищою, ніж для своїх («домашніх»). Так, наприклад, частка національного прибутку США, отриманого від закордонних студентів, становить 12 мільярдів доларів [4].

Розширення доступу до вищої освіти. В умовах швидкого зростання кількості молодих людей, що бажають отримати вищу освіту, інтернаціоналізація відкриває широкі перспективи. В таких країнах, як Індія, Китай та Африка, доступ до вищої освіти мають менш ніж 20 % молодих людей, у той час як попит на освітні послуги постійно зростає. У цьому контексті альтернативою може стати отримання вищої освіти в тих країнах, де пропозиції щодо надання освітніх послуг перебільшують попит на них серед «домашніх» студентів. Розширення доступу до вищої освіти для студентів зі Східної Азії та Африки передбачає як індивідуальну, так і програмову та інституційну мобільність. Говорячи про індивідуальну мобільність, маємо на увазі як організовану (у межах економічного та політичного партнерства в геополітичних регіонах або міжуніверситетського академічного партнерства), так і спонтанну її форми. Найбільш поширеною формою інституційної мобільності є відкриття закордонним ВНЗ або приватним освітнім провайдером філії чи навчального центру в рамках комерційного або економічного партнерства.

Крос-культурна взаємодія та збагачення курикулуму вже понад два десятиліття є пріоритетним напрямом управлінської діяльності адміністрації престижних американських ВНЗ. У цьому контексті мають місце як внутрішній (інтернаціоналізація змісту освіти, удосконалення процесу навчання іноземних мов), так і зовнішній вимір інтернаціоналізації. Останній передбачає програмову мобільність, що забезпечується за рахунок викладання певного навчального курсу за кордоном, застосування в навчальному процесі новітніх інформаційно-комунікаційних технологій тощо.

Економічна та політична інтеграція. У сфері вищої освіти процесуальна складова інтеграційних процесів має два взаємопов'язані компоненти, один з яких отримав назву Болонського процесу, інший – Лісабонської стратегії. На відміну від Болонського процесу, до якого нині входять 47 країн, Лісабонська стратегія поширюється тільки на країни-члени ЄС. Започаткована вона була у 2000 році з метою перетворення Європи на «регіон з найбільш конкурентоспроможною і динамічною економікою, побудованою на знаннях, здатною до стабільного росту, що має найкращу у світі якість робочих місць та найвищий рівень соціальної єдності суспільства» [1]. Слід наголосити, що мета Болонського процесу достатньо близька за своєю сутністю до такого визначення цільових пріоритетів, проте має і суттєві відмінності. Вона полягає, насамперед, у забезпеченні конкурентоспроможності та якості вищої освіти в

європейському регіоні. Отже, конкурентоспроможність є ключовим пріоритетом обох програм. Однак, якщо в Болонському процесі освіта виступає як культурна цінність, що об'єднує народи великої Європи, її розвиток повинен відповідати потребам суспільства знань, то Лісабонська стратегія спрямована на підтримку розвитку економічної могутності ЄС, на відповідність вищої освіти економіці знань. У сучасних умовах Болонський процес сприймається освітньо-політичними структурами Європейського Союзу як складова Лісабонської стратегії, що визначається такими ключовими поняттями, як світовий рівень якості навчання та наукових досліджень, ранжування університетів, інформаційно-комунікаційні технології, інновації, пріоритетна підтримка сильних університетів, розвиток державно-приватного партнерства у фінансуванні університетів тощо.

Покращення якості студентського контингенту. Країни, що розвиваються, активно заохочують іноземних студентів до навчання у ВНЗ з метою покращення якості і культурно-етнічного складу студентського контингенту, підвищення престижу ВНЗ та отримання прибутку. Такі країни, як Індія та Філіппіни, мають значну кількість закордонних студентів з інших країн, що розвиваються. У цьому відношенні Індія є абсолютним лідером, приймаючи на навчання щороку до 8000 студентів з-за кордону, при цьому частка студентів із країн, що розвиваються, становить 95 % [3]. Такі країни, як Китай та Малайзія, також перебувають у процесі пошуку шляхів залучення на навчання закордонних студентів та експорту навчальних програм і освітніх інституцій.

Індивідуальні мотиви. Розглядаючи ці мотиви інтернаціоналізації вищої освіти, маємо на увазі, насамперед, індивідуальну (спонтанну) мобільність студентів. До найбільш вагомих чинників, що зумовлюють вибір студентом навчального закладу за кордоном, дослідники [1; 4; 6] відносять: мову навчання та спілкування у країні-провайдері освітніх послуг; культурну чи географічну спорідненість, а також історичні або економічні зв'язки між країнами-експортерами та імпортерами студентів; вартість навчання за кордоном; доступність і якість вищої освіти на батьківщині; репутацію закордонних ВНЗ; визнання здобутих кваліфікацій вдома та за кордоном тощо.

Незаперечним є факт, що в умовах глобалізації, розвитку економіки знань та інформаційно-комунікаційних технологій, що перетворюють вищу освіту на сферу міжнародного бізнесу, відбуваються суттєві зміни у функціонуванні ВНЗ і, насамперед, управлінській сфері. Головною ознакою таких змін є запровадження в діяльність ВНЗ комплексу інновацій, зокрема: педагогічних, технологічних, економічних, соціальних, інституційних та політико-адміністративних.

Зважаючи на той факт, що інституційні інновації в управлінні європейською вищою освітою як складова багатовимірного та багатоаспектного процесу інтернаціоналізації освіти являють собою відносно обмежене за розміром, але швидко прогресуюче явище, розглянемо їх більш докладно.

Основними типами інституційних інновацій у рамках інтернаціоналізації європейської вищої освіти є: відкриття нових ВНЗ, створення окремих структурних підрозділів в існуючих ВНЗ, цілісні зміни в діяльності існуючих ВНЗ, часткові зміни в діяльності існуючих ВНЗ,

периферійні зміни в діяльності існуючих ВНЗ [6].

Найпростішим шляхом упровадження інновацій в управління вищою освітою є *відкриття нових ВНЗ*, що працюють за програмами закордонного провайдера освітніх послуг. Створення нової організаційної структури дає змогу повністю уникнути труднощів, що звичайно виникають під час запровадження навчальних програм закордонного ВНЗ у діяльність університету, та надати освіті міжнародного виміру. Серед провайдерів освітніх послуг, що відкривають закордонні філії, визнаними лідерами є Велика Британія та Австралія, однак останнім часом зростає активність у наданні освітніх послуг такими країнами, як США, Франція, Канада, Сінгапур, Китай та Індія [1]. Поряд із позитивними сторонами відкриття нових ВНЗ закордонними провайдерами освітніх послуг існує й низка недоліків, зокрема: значні фінансові витрати, загроза недостатньої ефективності діяльності відкритого ВНЗ через об'єктивні причини (наприклад, незначний контингент студентів), а також, у випадку відкриття закордонних філій виключно для іноземних студентів, нівелювання можливості інтеграції та міжкультурної взаємодії зі студентами-мешканцями країни.

Створення окремих структурних підрозділів в існуючих ВНЗ є достатньо популярним способом надання вищій освіті міжнародного виміру. Цей тип інновацій передбачає також запровадження в університетах міжнародних навчальних планів та програм, окремих навчальних курсів для іноземних студентів, що досить часто передбачає і залучення науково-педагогічного персоналу з-за кордону. Головною перевагою цього типу нововведень є широкі можливості для експериментування і, разом з тим, відносно невеликі фінансові витрати, що зумовлене відсутністю принципових змін у діяльності навчального закладу в цілому. За умови вибору міжнародних навчальних курсів достатньою кількістю студентів, що навчаються за національними навчальними планами, а не тільки студентами-іноземцями, з одного боку, та залучення до викладання міжнародних курсів викладачів університету – з іншого, діяльність навчального закладу набуває міжнародного виміру. Однак у той же час, при невиконанні зазначених умов, недоліком такого типу нововведень може стати ізолюваність міжнародних програм (навчальних курсів), що не сприятиме організаційним змінам, які необхідні для надання вищій освіті міжнародного виміру. Варіантом розв'язання такої проблеми є створення гнучких навчальних планів, що включають міжнародні курси в інваріативну частину і можуть бути змінені в будь-який час як через зміни на ринку освітніх послуг, так і відповідно до потреб споживачів цих послуг.

Найменш дослідженими є інституційні інновації, що стосуються *цілісних змін у діяльності існуючих ВНЗ*. Під цілісними змінами слід розглядати інтернаціоналізацію головних напрямів діяльності ВНЗ (наукова робота, викладання, організаційна робота тощо). Головною причиною недостатньої популярності такої інноваційної стратегії є національний характер освіти в більшості університетів, що не дозволяє повністю змінити інституційну місію. Основними проявами таких змін в існуючих ВНЗ є, поряд з національними цілями, що становлять місію університету, додаткове запровадження міжнародних цілей, а також поєднання національних та міжнародних стратегій

управління ВНЗ.

Найбільш поширеним шляхом запровадження інновацій в управлінні вищою європейською освітою є *часткові зміни в діяльності існуючих ВНЗ*. Зазначені зміни, на відміну від попереднього типу інновацій, не впливають на інституційну місію навчального закладу. Значна кількість ВНЗ підписують угоди про міжнародну співпрацю, що охоплюють різні аспекти викладання та навчання. Найчастіше такі угоди пов'язані з обміном студентами або викладачами. Часто проявами таких інновацій у контексті інтернаціоналізації європейської вищої освіти є запровадження програм академічного партнерства, таких як ERASMUS та SOCRATES. Проекти, що здійснюються в рамках зазначених програм, передбачають як двосторонні обміни, так і багатостороннє співробітництво, у тому числі міжнародну співпрацю в оновленні змісту вищої освіти. У деяких випадках спільні освітні проекти перетворюються на консорціуми та міжуніверситетські мережі. Традиційно питання контролю якості освітніх послуг вирішується на рівні ВНЗ, однак важкість його практичної реалізації зумовлює необхідність проведення акредитації як національними, так і міжнародними організаціями. Таким чином, хоча запровадження таких інституційних інновацій, як академічне партнерство, не передбачає змін у структурі ВНЗ, однак такі часткові нововведення у сукупності можуть привести до важливих змін у діяльності університетів, насамперед до підвищення якості навчання та викладання.

Під *периферійними змінами в діяльності існуючих ВНЗ* дослідники розуміють «створення інституцій або зміни в існуючих інституціях, що традиційно не стосуються сфери вищої освіти, однак мають суттєвий вплив на діяльність ВНЗ» [5]. У сучасних умовах найбільш яскравим прикладом цього типу інновацій є відкриття транснаціональних віртуальних університетів, що набувають великої популярності у світі завдяки розвитку інформаційно-комунікаційних технологій. Віртуальні університети становлять дедалі більшу конкуренцію традиційним ВНЗ у наданні освітніх послуг, що вимагає від останніх не тільки пошуку нових шляхів розширення доступу громадян до вищої освіти (дистанційна освіта, Е-освіта тощо), але й підвищення якості цих послуг. Периферійні зміни виступають значним стимулом ВНЗ до інноваційної діяльності.

З'ясування сутності та мотивів інтернаціоналізації, а також порівняльний аналіз розглянутих інституційних інновацій, що мають місце в управлінні європейською вищою освітою, дає змогу не тільки з'ясувати переваги й недоліки кожного типу нововведень, але й визначити можливості їх запровадження в управлінні українською системою вищої освіти. Враховуючи політичні, соціально-економічні і культурні особливості нашої країни, найбільш перспективними інноваціями постають: відкриття міжнародних структурних підрозділів, а також часткові та периферійні зміни в діяльності українських ВНЗ.

У подальшому перспективним може бути вивчення прогресивного досвіду окремих європейських країн щодо запровадження інновацій в управлінні вищою освітою.

Список використаних джерел:

1. Сбруєва А. Глобальні та регіональні тенденції розвитку вищої освіти в умовах побудови суспільства знань : препринт / А. Сбруєва. – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2008. – 80 с.
 2. Altbach P. Knowledge and education as international commodities / P. Altbach // *International higher education*. – 2002. – № 28. – P. 2–5.
 3. Bhalla V. International students in Indian Universities / V. Bhalla // *International higher education*. – 2005. – № 41. – P. 8–9.
 4. Davis T. Atlas of student mobility / T. Davis. – New York : Institute of International Education, 2003. – 98 p.
 5. Levine A. Why innovation fails : The Institutionalization and Termination of innovations in Higher Education / A. Levine. – Albany State University of New York Press, 1980. – 182 p.
 6. Wende van der M. An innovation perspective of internationalization of higher education. Institutionalization : The critical phase / M. van der Wende // *Journal of studies in international education*. – 1999. – Vol. 3, № 3. – P. 3–14.
-
-